

Festernas fest

Den traditionsrika soaren ”7 januari” firades i fjol den 18 januari, 185 år efter att balens upphovskvinnor grundade Der Frauen-Verein i Viborg 1835. Som under många tidigare år fick Riddarhuset i Helsingfors ersätta Rådhusets festsal och teaterrestaurangen i Viborg. Festklädda viborgare och Viborgsvänner samlades igen för att fira det som i tiden också skämtsamt kallades ”Viborgs nationaldag”.

Efter glatt mingel med ett glas uppfriskande Cava i handen satte man sig vid de vackert dekorerade borden, vart och ett döpt efter en gata, stadsdel eller inrättning i Viborg. Efter att kvällens programvärd Erik Andersin tagit till orda och arrangörsföreningens ordförande Maria Salenius hälsat gästerna välkomna grep man sig verket an med den lukulliska supéns första rätt, en läcker laxcarpaccio. Fisk på tallriken brukar i dessa sammanhang betyda intagande av snaps efter spontant intonerade dryckesvisor.

Efter förätten, till vilken en sydafrikansk Riesling serverades, var det dags för ett musikprogram, ett traditionellt viktigt inslag i 7 januari-soaren. Denna gång var det en stråkkvartett, Kvartetti Valli, som under

ledning av Aleksi Merras uppträdde med ett klassiskt betonat, för kvällens evenemang perfekt upplagt program med njutningsfullt intonerade kompositioner av Merikanto, Piazzolla, Dvořák och Mårtenson.

Varmrättens välsmakande majs-kryckling med timjan, citron och rotfrukter avnjöts till ett balanserat rödvin från Sydafrika. Sedan stod festföredraget om lag och dramatik kring Viborgs hovrätt i turen, eminent framfört av justitierådet Mikael Krogerus på två språk. Föredraget publiceras på svenska i detta nummer av WN.

Efter dessertens läckra chokladkaka med vaniljvispgrädd och hallonsås följde förstas allsängen Viborg du Tyrgils stad..., försäljning av lotter, Wiborgs Nyheter och tillika kringlor, polonäs och valser efter festmarskalken Harri Tillis franska kommandon, modernare dansrytmer och slutligen den uppslupna Paul Jones-karusellen på parketten. Trots något mindre antal deltagare än året innan var feststämningen som alltid trivsamt familjär, varm och gemytlig.

Festpris
Foto: Matias Uusikylä

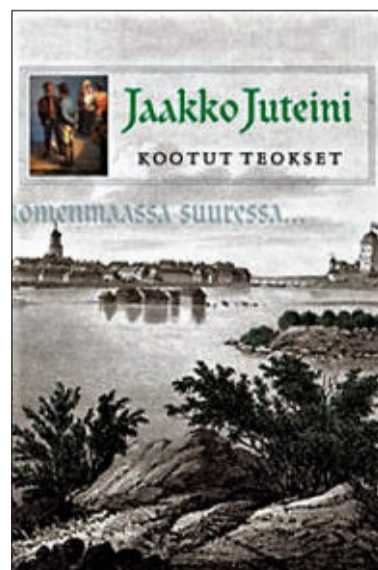

Årets wiborgare 2020

Jaakko Juteini – Jacob Judén, författare, magistratssekreterare i Viborg (1781–1855)

Juteini är mest känd för sina ord till sången ”Arvon mekin ansaitsemme, Suomen maassa suuressa...” (1810) en klassisk fosterländsk sång på finska, även om den på sin tid var känd också på svenska: ”Aktning även vi må röna, Barn av Suomis vida land...” Mellan åren 1813 och 1840 var han magistratssekreterare i Viborg och här arbetade han som diktare och skribent aktivt för folkupplysning, för framsteg och för den finska kulturen.

Juteini var född i Hattula 1781 och från trivialskolan i Tavastehus, där han enligt tidens sed utrustades med den svenska namnformen Jacob Judén, fortsatte han studierna vid akademien i Åbo 1801–1810 under Porthans och Franzéns tidevarv. I likhet med andra fattiga bondestudenter åtog han sig olika informa-

torsuppdrag utan att avlägga någon examen. Han var språkbegåvad och skrev tidigt vers på finska och svenska. Sin första tjänst fick han 1812 som magistratssekreterare i Fredrikshamn, följande år flyttade han till motsvarande befattning i Viborg.

Här blev han inom kort den synligaste litterära profilen på finska, han skrev en stor mängd upplysnings- och tillfällesdikter, där han kommenterade aktuella händelser och personer. Han skrev både vers, vanligen på Kalevalameter, kortprosa, skådespel och artiklar i de viborgska tidningarna. Hans folkliga skrivsätt gav honom många läsare – han talade varmt för människokärlek, flit och tolerans, till och med för djurskydd. Hans skrifter utkom i en mängd små häften på Andreas

Cedervallers tryckeri i Viborg, efter hans död samlades de i Kootut teokset 1–9.

Juteini överförde intresset för det finska folket och det finska språket, den romantiska fennofilin, från universitetskretsarna i Åbo till Viborg med stor framgång och han var en av de självskrivna stiftarna av det finska litteratursällskapet i Viborg, Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura 1845. Som en av eldsjälarna bakom den finska nationella väckelsen har Juteini ofta ställts i jämnbredd med A.I. Arvidsson i Åbo eller J.V. Snellman och Elias Lönnrot. Han uppskattades också av de samtida akademiska finshetsmännen och promoverades till hedersdoktor vid universitetet i Helsingfors 1840.

Jaakko Juteini dog i Viborg 1855 och begravdes på Ristimäki begravningsplats.

ningsplats. En återstående hälft av hans gravsten påträffades sommaren 2018. Även själva gravplatsen har kunnat lokaliseras av Leena Repo och Pro Sorvali-aktivisterna. Ett nytt gravmonument avtäcktes sommaren 2020, även om ingen av dem som förvaltar arvet från Juteini i Finland kunde närvara på grund av corona-epidemin. Hans samlade skrifter utgavs 2009–2011 (red. Klaus Krohn) av Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura.

Tyrgilmuseet r.f. Rainer Knapas

Ur innehållet

En resumé av fjolårets 7 januari-soaré, *Festernas fest* inleder årets nummer. Nere på första sidan presenterar Tyrgilmuseet *Årets wiborgare 2020 Jaakko Juteini – Jacob Judén*. Efter ledaren *Kära läsare* på sidan 2 redogör Monreposkännaren Rainer Knapas för hur renoveringen av byggnaderna och parken framskrider i notisen *Monrepos – året 2020*. Fler aktuella Viborgsnyheter finner vi på sidan 3 där Alexej Melnov och Natalia Asejeva berättar om vad som är på gång i stadens äldsta delar i *Nytt i Viborg 2020*.

Lag och dramatik i Viborgs hovrätt på sidorna 4–5 handlar om hovrättens öden från dess grundande till tiden under och efter krigsåren. Artikeln är skriven av justitierådet Mikael Krogerus och bygger på hans festföredrag under 7 januari-soaren i fjol. En första bokrecension, *Monument, musik och scenkonst* om Viborgs finska lit-

teratursällsksaps senaste kulturhistoriska publikation hittas också på sidan 5.

WN:s mångkunniga skildrare av Viborgsmiljöer, Emer Silius, har den här gången flanerat på *Den lummiga Kullervogatan* och beskriver hus, invånare och aktiviteter förr och nu på sidorna 6–11. Boknytt-notisen nere på sidan 11, *En arkitekt och hans stad* presenterar ett nytt faktarikt verk om Viborgsarkitekten Uno Ullberg.

Pianisten Margherita Tandefelt har i tiden nedtecknat sina barndomsminnen av vilka en del publiceras på sidorna 12–13 som *Musikminnen från 1920- och 1930-talets Viborg*. Boknytt återkommer nere på sidan 13 med en recension av Charlotta Wolffs bok *Edelläkävijät* under rubriken *Framgångsrika affärer och borgerligt liv*.

Viborgs brokiga tidningshistoria presenterades i fjolårets

nummer i stora drag medan WN:s läsare på sidan 14 nu kan vidga sitt vetande genom Anders von Bells artikel om *Carl Joseph von Bell och Viborgs första tidning*. Sidan 15 ägnas helt åt boknyheterna *En ny Viborgsatlas* samt *Blad ur Viborgs historia*, tredje delen. Även på sidan 16 fortsätter Boknytt med recensionen *Barndomsminnen från Näset* medan resten av uppslaget presenterar *Viborgsföreningarnas* verksamhet.

På sidorna 18 och 19 återger Carl-Fredrik Geust den intressanta och ganska okända historien om skeppsvarvet i Viborg under rubriken *En okänd high-tech industri med traditioner från Viborgs Mekaniska Verkstad*. Årets nummer avslutas med en artikel av Charlotta Wolff om Viborgs välkända ekonomiska aktörer, Handelshusens tid: *Wilhelm Hackman och Eugène Wolff inför modenetens tidevarv*.

Kära läsare

Trots coronakris och stängda gränser, inställd 7 januari och andra begränsningar utkommer Wiborgs Nyheter också i år som en påminnelse om att Viborgsminnena består. Under största delen av fjolåret har det ryska Viborg varit stängt som resmål samtidigt som härvarande Wiborgsföreningar och sällskap har tvingats inihålla sina sammankomster. Men föreningarna lever vidare. WN delar givetvis allas förhoppningar om en snar ljusning på coronafrenten.

Livet går också vidare i det ryska Viborg som inte heller undgått pandemins verkningar. Liknande begränsningar som i Finland har varit i kraft på andra sidan gränsen. I Viborg renoveras nu både historiska minnesmärken och äldre bostadsbyggnader, arbetena på slottet och på Monrepos har fortsatt. Planer finns för många år framåt: staden byggs ut, snyggas upp och utvecklas för invånarnas och turisternas trivsel.

Den skriftliga dokumentationen av mångt och mycket i det gamla och nyare Viborg fortsätter vilket även recensionerna i dagens nummer utvisar. Wiborgs Nyheter strävar efter att för sin del hålla Viborgs-

konceptet levande genom att i artiklar, notiser och bilder återge personliga minnen, skildra historia, kultur, stadsbild, näringar och samhälle under gångna år, hålla ögonen på aktuella nyheter från dagens Viborg och informera läsarna om ny litteratur med Viborgsanknytning. Rapporten om Wiborgsföreningarna och deras aktiviteter är ett stående inslag i tidningen.

Redaktionen för WN består av Annika Helkama-Tötterman som VD och annonsansvarig, Lars-Einar Floman som huvudredaktör, Rabbe Sandelin som redaktör och ansvarig för ombyggnad, Emer Silius som kunskapsrik Wiborgsskribent, Rainer Knapas som redaktör för Boknytt och tidningens historiska avdelning, samt Helena von Alftan. Prenumerationer och adressändringar riktas till Ann Holm-Dellringer, hennes kontaktpuppgifter ses i rutan invid. Utgivare av Wiborgs Nyheter är Föreningen 7 januari och föreningens styrelseordförande är Maria Salenius.

Äldre nummer av nya Wiborgs Nyheter, årgångarna 1995–2019, kan läsas i elektronisk pdf-form på Föreningen 7 januari:s webbsida wiborg.fi.

Högupplösta elektroniska faksimil kan beställas per e-post: info@sandelinmedia.com. Kopior av äldre WN-nummer kan också rekvideras på Svenska litteratursällskapets bibliotek. Av den ursprungliga dagstidningen Wiborgs Nyheter står årgångarna 1899–1904 och 1907–1929 i sin helhet att läsa på Nationalbibliotekets historiska tidningsbibliotek:

<https://digi.kansalliskirjasto.fi>

Vi skjuter upp 7 januari-soarén till år 2022

Styrelsen för föreningen 7 januari beslöt under sitt möte den 9 november att uppskjuta soarén 2021 på grund av restriktionerna i samband med sars-cov-2-epidemin, samt det förväntade låga deltagandet med beaktande av målgruppens åldersprofil.

Datum för nästa soaré år 2022 slogs fast till den 22 januari 2022, ett datum som alltså redan nu kan föras in i almanackorna.

Redaktionen

**WIBORG
NYHETER**

Redaktion: lefoman@gmail.com

Utgivare: Föreningen 7 januari, styrelseordförande Maria Salenius

Adressförändringar & prenumerationer:
Ann Holm-Dellringer

ann.dellringer@gmail.com
045-167 3134
Gröndalsstranden 15 B 39
02710 Esbo

Prenumerationspris 18 euro

Tidningen kan även köpas på Akademiska Bokhandeln.

Tryckeri: Grano, Helsingfors 2019

Monrepos – året 2020

Under år 2020 har det varit omöjligt för finländare att på platsen följa med de pågående restaureringsarbetena på Monrepos, men via nätet får man en god – i positivt and tillrättlagd – bild av vad som pågår. Parken har delvis varit öppen hela året och mycket har gjorts, enligt de starkt kritiserade planerna från gångna år (se WN 2019). Kritiken gällde framför allt den i förhållande till parkens långa historia och "platsens genius" okänsliga, hårdhänta behandlingen av landskapet, byggnaderna och sevärdheterna, av landskapsparkens själva idévärld och substans.

Både huvudbyggnaden och biblioteksflygeln revs ner till grunden 2019, dugliga stockar togs tillvara med tanke på en återuppbyggnad. Sommaren 2020 har biblioteksflygelns stomme bestående av dels nytt, dels gammalt timmer rests på nytt och förhoppningen är att den skall stå under tak till vintern. Arbetena med huvudbyggnaden har skjutits fram till 2021.

Terrängarbetena med nya gångvägar, nyplanterade träd och en röjning av den igenvuxna strandlinjen ger nya accenter i landskapet. Stranden har delvis, till sin östra del redan försetts med bastanta stödmurar i grovhuggen, ljus granit – en stenart helt utan samband med den viborgska röda graniten på Monrepos.

Ett stort nytt nummer är en nyanlagd frukträdgård vid infartsvägen mellan den gotiska portbyggnaden – vars återuppbyggnad fortfarande är på hälft – och huvudbyggnaden. Under våren 2020 har här planterats 283 äppel- och päronträd, importerade från storföretaget *Baumschule Lorberg* i Tyskland, för att skapa ett parti med så kallade spaljerade, i särskilda beskurna och dekorativa former tuktade frukträd, en tradition från barockträdgårdarnas tid.

Detta sägs basera sig på "historiskt material", även om området på den äldsta detaljerade kartan 1804

helt enkelt kallas *Küchengarten* och är indelad i rutor på sedvanligt sätt. Spaljéträdgården är unik i Ryssland, enligt planerna, men frågan måste ställas: har en sådan någonsin funnits på Monrepos och hör den hemma här?

Faciliteterna för kommande turistströmmar skall förbättras och en ny större asfalterad parkeringsplats har redan anlagts. Arbetena fortsätter 2021 och förmodligen längre – bland annat den förfallna Ludwigstein-borgen och de Nicolayska familjegravarna på "Dödens ö" skulle kräva en verklig restaurering.

Både huvudbyggnaden och biblioteksflygeln skall efter återuppbyggnaden bli museala utställningsutrymmen, planeringen av deras kommande innehåll pågår. Interiörerna skall restaureras, men av möbler och konstverk finns just ingenting autentiskt att ställa ut – utom två vackra kommoder från 1700-talet, som donerades till Monrepos redan 1990 av Peter von der Pahlen, son till den siste finske ägaren. I september 2020 har man publicerat en liten katalog över valda nummer ur de museala samlingarna på Monrepos i dag.

Biblioteksflygelns återuppbyggnad sommaren 2020. Bild: parkmonrepos.org.

Forskarna på Monrepos har såsom tidigare producerat många studier kring gårdens historia: artiklar, föreläsningar och små utställningar med olika teman. Svetlana Podzorova, forskningsledare, Valentin Bolgov, föreståndare för samlingarna och Natalia Lisitsa, yngre forskare, har redigerat och utgett hela två illustrerade volymer med översätt-

ningar från franska till ryska ur äldre tryckta brevutgåvor: Ludwig Heinrich Nicolays brev till diplomaten m.m. Semjon Vorontsov och rikskanslern Alexander Vorontsov samt med sonen Pauls brev till Michail Vorontsov. Den inflytelserika grevliga familjen Vorontsov hade nära förbindelser med ägarna till Monrepos och de nya breveditionerna förstärker bilden av Nicolays ryska stödnätverk i skuggan av det kejserliga huset.

Rainer Knapas

SandelinMedia

SandelinMedias böcker hittar du i bokhandeln och på www.sandelinmedia.com
Även mediatjänster: layout, bild, ljud, streaming

Nytt i Viborg 2020

*Alexej Melnov
Natalia Asejeva*

Året 2020 påminde oss alla om hur det känns att leva med stängda gränser. Dock hände det en hel del i det gamla Viborg under året – här en kort rapport om vad som är på gång.

Ny Tervaniemi-promenad

Strax före jul avslutades arbetena på den nya strandpromenaden vid Viborgska viken som börjar vid Slottsbron och leder till stadens badstrand. Nu kan man promenera,

träna och cykla där samt njuta av stadsbilden från flera utsiktsplatser. En liten älg av trä har också bosatt sig där. Kvällsbelysningen förvandlar promenaden till en väldigt romantisk

plats. Därtill har man börjat använda den för kulturella evenemang, t.ex. klassiska musikkonserter.

Nya arkeologiska fynd på Slottet

I år fortsatte utgrävningarna på Slottsholmen som ledde till flera imponerande fynd. Vid länskansliet på norra vallen hittades en grop med byggnadsavfall från 1600- och 1700-talen. Där fanns det många välbevarade kakelplattor som visar Lucretias

självbild, växtornament och lejonsansikten. Förmodligen slängdes dessa kakelplattor bort under slottsrenoveringen efter Stora nordiska kriget. I Landshövdinghuset hittades nya skottgluggar vid porten vilket förändrade tidigare uppfatt-

ningar om var det medeltida portornet låg. I arsenalen upptäcktes en port vilken finns på slottsplanen från 1600-talet samt några fundament av kakelugnar från samma period.

↖ Byggnadsavfall på norra vallen i april 2020. Bild: Pavel Poljakov.
← Lejon. Bild: Alena Golovach.
↑ Lucretias självbild. Bild: Pavel Poljakov.

Lyckade renoveringar av bostadshus

I år togs byggnadsanställningarna bort från tre hus. Det första blev Pietinska huset som målades i sin ursprungliga färg och fick fina historiska utsmyckningar. Tyvärr lyckades man inte återställa taket eftersom huset ombyggs kraftigt efter kriget. Men idag möter den glada fasaden dem som kommer till Viborg med tåg.

Det andra blev huset på Vaktornsgatan 18 som uppfördes av C.G. Clouberg. Fasaden och taket renoverades och fick mycket stilig färg. Det förlorade stuckornamentet återställdes och nya dörrar av trä

installerades vid huvudingången. Det tredje blev Wolff-huset på Slottsgatan 1 som fick ett nytt svart tak. Man renoverade fasaden med stuckornament och portalen med historiska dörrar av trä. Tyvärr gick det inte att återställa balkongen som överblickar Gamla Rådhuset. Fasadens färg påminner om den färg som fanns 1939. På bottenväningen öppnades ett kebabcafé där man kan upptäcka gamla väggar från 1600- och 1700-talet och historiska bilder.

Det finns också andra hus som renoverades men de ovannämnda har blivit de mest lyckade.

Cloubergs hus i januari 2020. Bild: Julia Podskrebajeva.

Wolffska huset i april 2020. Bild: Pavel Poljakov.

Seth Sohlbergs kvarter – framtiden för teater i Viborg

I år började man planlägga ett nytt teater- och utställningscentrum i staden. De fasader som finns kvar kommer att bevaras. De nya delarna som skall byggas kommer att ha samma stil som på 1930-talet. Interiörerna kommer dock att vara moderna. I huset skall finnas en tea-

terscen, utställningslokaler och uthyrningslokaler för affärer, kaféer osv. Dessutom skall det gamla apoteket på Katarinegatan och byggnader som ligger mittemot renoveras. Byggnadsarbetena kommer att fortsätta åtminstone fram till 2025.

Seth Sohlbergs kvarter från Vaktornsgatan. Bild: Byrå Studio-44.

På grund av de stängda gränserna kom det väldigt många ryska turister på första besök till Viborg och blev mycket imponerade. Vi hoppas verk-

ligen att WN:s läsare skall kunna göra detsamma i år och se allting med egna ögon.

Lag och dramatik i Viborgs hovrätt

Mikael Krogerus

Tidigare räknade jag med tre särskilt dramatiska skeden i Viborgs hovrätts historia, men numera anser jag att de är fyra.

De första hovrätterna i Sverige-Finland grundades under stormakts-tiden på 1600-talet. Svea hovrätt i Stockholm grundades 1614, Åbo hovrätt 1623, hovrätten i Dorpat 1630, Göta hovrätt i Jönköping 1634 och hovrätten i Greifswald 1655. År 1775 grundade Gustav III Vasa hovrätt, Finlands andra hovrätt. Hovrät-terna var då och är fortfarande änd-ringssoökningsdomstolar, den andra instansen inom domstolsystemet.

Viborgs hovrätt grundas

Det första dramat utspelades redan då Viborgs hovrätt grundades. Sve-rige förlorade efter finska kriget 1809 Finland till Ryssland. Viborgs län eller Gamla Finland hade redan efter Stora ofreden tillfallit Ryssland men anslöts till det övriga Finland 1812. I Gamla Finland under Ryss-land hade rättsförhållandena ändå utvecklats i en annan riktning än i Sverige-Finland.

I början av autonomitiden gjordes flera framställningar om att grunda en ny hovrätt, främst på grund av att hovrätterna i Åbo och Vasa var över-hopade med arbete. Olika förslag lades fram om att placera den nya hovrätten antingen i Viborg, Nyslott eller Sordavala. De här förslagen ledde inte till resultat, utan man för-sökte lösa problemen genom att stärka de redan existerande hovrät-ternas resurser.

Eftersom rättsförhållandena i Gamla Finland hade utvecklats i en annan riktning än i landet i övrigt ökade behovet av en hovrätt just i landets östra del. Slutligen beslöts kejsaren grunda en hovrätt i Viborg.

Kejsaren hade till sina gunstlingar donerat landområden i Gamla Fin-land. Bönderna som där brukat jorden som sin egen blev då arrenda-torer under donationsgodsen eller i det närmaste livegna. De här förhål-landena gav upphov till ett stort antal tvister och rättsfall. Tredskande bönder fördrevs från sina gårdar.

Det var slutligen ett sådant avhys-ningsfall som blev avgörande för grundandet av hovrätten. Den 27 juni 1837 tog länsmannen F.A. Strömberg i Sakkola socken kosacker till hjälp för att fördriva bonden Antti Repo från gård och grund. Bonden blev dödligt sårad av kosackerna i det handgemäng som uppstod och Strömberg åtalades för delaktighet i dråp. Häradsrätten ansåg att det inte förelåg någon avsikt att dräpa men att det inte heller var fråga om nödvärn. Ström-berg dömdes för icke uppsåtligt dråp till 28 dagars fängelse på vatten och bröd. Hovrätten i Åbo ansåg Ström-berg vara medskyldig till dråp och dömde honom till döden. I den högsta rättsinstansen, senatens justie-departement, dömdes Strömberg efter omröstning till 20 dagars fäng-else på vatten och bröd.

Målet gick till kejsaren för avgö-rande. Nikolai I ansåg att Strömberg handlat i självförsvär och befriade honom från allt ansvar. Samma dag som kejsaren avgjorde ärendet beordrade han att en hovrätt grundas i Viborg. Kejsaren var missnöjd med Åbo hovrätts utslag i tvisterna om

donationsgodsen och förmodade att en hovrätt i Viborg närmare S:t Petersburg skulle bli mera kejsartrö-gen. Men härvärdlag kom han att bli besviken.

Till den nya hovrättns första president utnämndes guvernören i Viborgs län, C.G.Mannerheim, marskalkens farfar. Han var kejsaren trogen liksom de flesta andra höga förvaltningstjänstemän i Finland och försökte genom sin verksamhet över-tyga kejsaren om de finländska tjäns-temännens förmåga att hålla ordning i landet. Antagligen hade även han verkat för grundandet av en ny hov-rätt. Som ”kejsarens man” blev Man-nerheim föraktad av finländska juris-ter. Saken blev inte bättre av att Mannerheim också fick välja och föreslå hovrättns ledamöter. Ända måste man medge att han valde yrkeskunniga män. Han yttrade senare, att inte ens den elakaste belackare kunde ifrågasätta kandida-ternas kompetens.

Hovrätten inledde sin verksam-het den 1 oktober 1839. Guvernör-spalatset i Viborg som gått under namnet Ståthållarpalatset blev hov-rättens hus. Invid hovrättshuset lät kejsaren bygga ett ståtligt bostadshus för Mannerheim. Vi vet att de här båda husen fortfarande finns kvar i Viborg.

Förtrycksperioderna

Ungefär 60 år senare ägde det andra stora dramat rum i hovrättns histo-ria, under ofärdsåren. Under den första förtrycksperioden råkade alla Finlands tre hovrätter i svårigheter. De vägrade att tillämpa värnpliksla-gen som hade stiftats i grundlagsstrid-ig ordning år 1901 utan medverkan av Finlands ständer. Ledamöter avsattes vid alla tre hovrätterna, de flesta i Åbo och Viborg. Efter för-trycksperioden fick de avsatta sina tjänster tillbaka.

Under den andra förtrycksperio-den blev slaget mot Viborgs hovrätt ännu hårdare. Den här gången väg-rade hovrätten att tillämpa den grund-lagsstridigt stiftade likställighetslagen från år 1912 som gav ryska medborgare samma rättigheter i Finland som finska medborgare. Problem uppstod när en rysk bonde ville öppna en köthandel i Viborg och gjorde en näringsanmälan till magistraten. Behandlingen i magi-straten ledde till ett tjänstebrottsmål. Målet behandlades i hovrättns plenum. Hovrätten vägrade att tillämpa likställighetslagen.

Alla 24 domare som hade deltagit i plenum, alltså presidenten samt de ordinarie och adjungerade ledamö-terna, blev åtalade vid S:t Peters-burgs distriktsdomstol som inte ens var deras lagliga tjänstebrottsforum. Av de 24 åtalade dömdes 23 domare för tjänstebrott till fängelsestraff på ett år och fyra månader. Åtalet mot president Malin förkastades. Han hade ansett att man skulle begära vissa nya utredningar innan målet kunde avgöras i hovrätten. Den ryska domstolen tolkade detta som en välvillig ståndpunkt gentemot den ryska administrationen.

Straffan verkställdes i Kresty-fängelset i S:t Petersburg. Sedermera förkortades straffen med flera måna-der genom benådning på grund av födelsedag i den kejsleriga famil-jen. När de straffade domarna åter-vändes från fängelset till Viborg bör-jade en så stor folkfest att myndighe-terna ansåg det nödvändigt att

Skolan i Jyrängö i Heinola stod färdig strax före våra senaste krig. År 1939 var Jyrängö by fortfarande en del av landskommunen Heinola, och skolan utsågs till en utrymningsplats för hovrätten. Här arbetade hovrätten bara i lite mer än en vecka. Skolan var en synlig byggnad på en hög kulle, nära Heinolas välkända järnvägsbro. På grund av risken för bombanfall ansåg hovrätten inte att Jyrängö-skolan var en tillräckligt säker plats. Foto: Heinola stads-museum.

Heinola seminariums lokaler blev lämpliga och generösa faciliteter för hovrätten, som fungerade här ända fram till flykten till Kuopio i början av augusti 1940.

begränsa festen. Dessa ”Krestymän” är på grund av sin djärva laglighets-övertygelse fortfarande en förebild för finländska domare.

Det gick illa för hovrättspresi-denten Malin. Då Krestymännen återvände till sina tjänster 1917 blev hans ställning vid hovrätten så ohål-bar att han fann för gott att avgå. Efter det arbetade han först som advokat och tjänstgjorde sedermera som extra föredragande vid läns-kansliet i Tavastehus. Hovrätten ville inte ens låta måla något porträtt av honom även om alla tidigare hov-rättspresidenter hade blivit apor-trätterade. För att komplettera hov-rättnens porträttsamling har ett por-trätt av Malin ändå senare målats på basen av fotografier.

I en enväldig monarki kunde var ända att Alexander I på lantda-gen i Borgå 1809 hade försäkrat att Sveriges lagar skulle fortsätta att gälla i det autonoma storfurstendö-met Finland. På den här grunden hade en praxis etablerats för hante-ringen av de finländska frågorna

Från augusti 1940 till hösten 1968 verkade Hovrätten i Huonekalutehdas Juho Konttinen Oys gamla hus i Kuopio. Huset ligger på Minna Canth gatan mitt emot Kuopio domkyrka, vars hörn kan ses bakom träden på höger sida av bilden.

under den ryska tiden. Många lagar som stiftades i Ryssland under ofärdsårens betraktades hos oss under oegiltiga eftersom de inte stiftats i vedertagen ordning utan med förbi-gående av den finländska folkrepre-sentationen. I sanningens namn måste konstateras att det då inom Ryssland skulle ha förvandlats till en rättsstat. Tredelning av statsmakten och ett oberoende domstolsväsen var inte rådande i Ryssland då och inte heller senare.

Krigsåren

Det tredje stora dramat i hovrättns historia inträffade då hovrättsstaden

Viborg förlorades. Viborg bombades hårt redan i början av vinterkriget den 30 november 1939. Många hus brann ner och människor miste livet och det blev omöjligt för hovrätten att fortsätta sin verksamhet. Enligt de beredskapsplaner som gjorts upp redan 1937 skulle hovrätten evakue-ras till Heinola. Natten mot den 2 december flyttade hovrätten från Viborg med ett särskilt evakuerings-tåg där rättens tjänstemän och deras familjer förgade över en vagn. I Heinola arbetade hovrätten först i Jyrängö skola och senare i seminari-ets utrymmen.

och Villmanstrand ville gärna hysa hovrätten. Litet slumpmässigt valdes Kuopio till placeringsort eftersom där fanns lämpliga utrymmen för hovrätten i ett ståtligt före detta affärshus mitt i staden. Hovrätten inledde sitt arbete i Kuopio i augusti 1940 och fungerade under sitt gamla namn, Viborgs hovrätt, ända till den 2 mars 1945. Namnet byttes då snabbt eftersom kontrollkommission-en och i första hand Sovjetunionen krävde ett namnbyte. Det nya namnet blev Östra Finlands hovrätt, inte Kuopio hovrätt. Namnet påminner oss om hovrättns historia och sålunda lever Viborgs hovrätt vidare även under sitt nya namn.

TORSDAGEN den 7 januari

TORSDAGEN den 7 januari

Hovrättshuset i Viborg, byggt som residens för guvernementets ståthållare på 1770-talet.

År 1968 fick Östra Finlands Hovrätt en egen byggnad, den första hovrätts-byggnaden som byggts i Finland under självständigheten. Byggnaden ligger i Kuopio i den västra ändan av Minna Canthgatan på den tidigare garnison-ens sjukhusområde. Hovrättns lokaler läg i en tvåvåningsbyggnad med kraftigt indraget nedre plan. ↓→ Arkitekterna kom från Viljo Revells kontor. Enligt gammal sed byggdes inga personliga arbetsrum för rättens medlemmar, men tiderna förändrades och Juhani Pallasmaa, senare professor vid Tekniska högskolan i Helsing-fors, fick rita tilläggsbyggnaden, där han använde geometriska grundformer som utgångspunkt. Det syns i den halvcirkelformade tilläggsbyggnaden och i en luftigt bro som förbinder byggnaderna. Denna arkitektoniskt betydelse-fullo helhet stod färdig 1992. ↓↓

och Villmanstrand ville gärna hysa hovrätten. Litet slumpmässigt valdes Kuopio till placeringsort eftersom där fanns lämpliga utrymmen för hovrätten i ett ståtligt före detta affärshus mitt i staden. Hovrätten inledde sitt arbete i Kuopio i augusti 1940 och fungerade under sitt gamla namn, Viborgs hovrätt, ända till den 2 mars 1945. Namnet byttes då snabbt eftersom kontrollkommission-en och i första hand Sovjetunionen krävde ett namnbyte. Det nya namnet blev Östra Finlands hovrätt, inte Kuopio hovrätt. Namnet påminner oss om hovrättns historia och sålunda lever Viborgs hovrätt vidare även under sitt nya namn.

Nya hovrätter

År 1952 grundades Helsingfors hov-rätt, den fjärde i landet. Under 1970-talet började tillströmningen av mål snabbt öka i hovrätterna. Antalet oavgjorda mål blev fruktansvärt stort. Problemet löstes genom att två nya hovrätter grundades, en i Kouvola 1978 och en i Rovaniemi 1979.

I samband med att de här nya hovrätterna grundades föreslog justi-tieministeriet att namnet Östra Fin-lands hovrätt skulle ändras till Kuopio hovrätt. Motiveringen var att alla andra hovrätter hade fått sitt namn enligt sin placeringsort. Östra Finlands hovrätt motsatte sig kraf-tigt denna ändring. Dåvarande hov-rättspresidenten Eero Mäkinen ledde kampen mot namnbytet. Mäkinen inkallades som sakkunnig till riksdagens lagutskott och han lanserade så starka historiska och andra skäl mot namnbytet att riksdag-en ändrade regeringens proposition och hovrätten fick behålla sitt namn.

Under de senaste decennierna har statsförvaltningen börjat prioritera stora enheter. Tanken är att stort är vackert och att stora enheter medför effektivitet och sparar pengar. I enlighet med den här idén började justitieministeriet planera en minsk-ning av antalet domstolar. I detta syfte tillsatte ministeriet en auktorita-tiv kommitté med uppgift att bland annat förnya nätverket av hov-rätter. Man började nu inse att det varit ett misstag att på 1970-talet grunda nya hovrätter.

Efter vinterkriget började justi-tieministeriet och hovrätten söka en ny bestående verksamhetsort för Viborgs hovrätt. Ätminstone Lahtis, Kuopio, S:t Michel, Heinola, Kotka

Kampen om hovrättns existens

Nu inleddes det fjärde stora dramat i

Boknytt

Monument, musik och scenkonst

Anna Ripatti & Nuppu Koivisto (red.), *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 22, 2020, 405 s., ill.

I sin serie av volymer med artiklar ur Viborgs kulturhistoria har Viborgs Finska Litteratursällskap 2020 kommit fram till perioden 1856–1944, med den hittills största i serien, på över 400 sidor. I tio längre vetenskapligt uppbyggda artiklar och ett antal kortare texter presenteras valda, nya delområden av kulturlivet, miljöer och personer i Viborg under närmare hundra års tid – än en gång en ambitiös satsning från VSKS-Litteratursällskapets sida, med många yngre forskare som skriben-ter.

Boken är redigerad av Anna Ripatti – som disputerat med en avhandling om Jac Ahrenberg och Viborgs slott – och Nuppu Koivisto, musikhistoriker som skrivit sin dok-torsavhandling om damorkestrarna i den finländska underhållningsmusi-kens historia. Arkitektur och musik har därmed fått en stor roll i artikel-urvalet. Här behandlas Damenka-pelle-orkestrarna i Viborg, Richard Faltin och hans musikepok på 1850-60-talen (Riikka Siltanen), dansmu-sik och jazz i Viborg (Marko Tikka), balett- och danshistoria (Johanna Laakkonen).

Julia von Boguslawski ger en intressant inblick i en av den viborgska idévärldens dimensioner, den teosofiska och antroposofiska rörelsens historia ända sedan 1880-

Wiborgs Nyheter • 5

talet, deras interna stridigheter och viktigaste gestalter. Wally Homén, gift med hovrättsrådet Gustaf Wili-am Homén, var en av ledarna och grupperingen kring henne hade ett starkt inslag från stadens svens-k-och tyskspråkiga familjer.

Studierna över stadens arkitek-turhistoria innehåller två verkliga nyheter. För första gången presente-ras slottets ”ryska” restaurering och dess källor från 1880-90-talen, av konsthistorikern Kersti Tainio. Den präglar än i dag hela slottskomplexet och trädde i stället för Ahrenbergs storslagna ”svenska” planer. Hanna Kemppis över 50 sidor långa artikel om kyrkan (Alla Heligas kyrka) på Ristimäki ortodoxa begravnings-plats, ritad av arkitekt N.A. Nikulin under överinseende av Uno Ullberg och invigd 1936 är en minutiöst dokumenterad exposé över kyrkans tillkomst, utförande och inventarier, därtill en utblick över det ortodoxa inslaget i stadens kultur på 1930-ta-let. Den lilla kyrkan, stiligt byggd med förebilder i rysk medeltid, för-störes fullständigt i Vinterkriget. Arkitekt Teppo Jokinen skriver om bankbyggnaderna i Viborg, särskilt om Gustaf Nyström som bankarki-tekt.

Bokens avdelning om skönlittera-turen och Viborg behandlar kort Jac Ahrenberg (Anna Ripatti) och Gunnar Björling (Fredrik Hertz-berg) men det viktigaste nya bidraget är professor Hannu K. Riikonens artikel, ”Emil Zilliacus, Viborg och Hapenensaari” – den första längre studie som överhuvudtaget har skrivi-ts om detta ämne. Emil Zilliacus och hans författarskap har märkligt nog inte tidigare uppmärksammats i sitt Viborgssammanhang, även om Hapenensaari gård i sonen Benedict Zilliacus många böcker framstår i ett gyllene skimmer.

Den alltid alerta viborgsentusias-ten, författaren och forskaren Anna Kortelainen har bidragit med en artikel om Lempi Jääskeläinen och hennes kända historiska romaner från Viborg – hur de bemöttes på sin tid och hur hon själv behandlats i den manligt domierade litteratur-historien.

Rainer Knapas

^[1] Mikael Krogerus är justitieråd och pensionerad president för Östra Finlands hovrätt. Artikeln bygger på hans festsföredrag under 7 januari-soisören den 18 januari 2020.

Den lummiga Kullervogatan

Emer Silius

Foton: Alëna Golovach

I sin stadsplan från år 1861 hade B. O. Nymalm planerat en grön rutt som i form av parker och bulevarder slingrar sig genom stadskärnan. Den började från Salutorget utmed Torkelsesplanaden, fortsatte längs Skolplanen och Pantsarläksparken nästan till Havisvallarna och gjorde sedan en tvärvändning till vänster och ledde som en smal trädplanterad gata ända till S:t Petersburgska gatan. Denna allégata kom att heta Kullervogatan. Gatan kunde inte byggas färdig på en gång, sista biten från Torkelsgatan till S:t Petersburgska gatan krävde undanröjning av gamla byggnader och kunde verkställas först närmare sekelskiftet.

Någon kan tro att gatan fick sitt namn efter riksdagsmannen och ordföranden för det röda folkkommisariatet Kullervo Manner som var verksam i Viborg under en kort tid våren 1918. Det stämmer dock inte. Gatunamnet är äldre och hänvisar till det finska nationaleposet Kalevala. Vi som i skolan fick rabbla upp långa ramsor av Kalevala utan till kan inte glömma den tragiska gestalten Kullervo som efter att ha förlorat sin far blir valpojke hos smeden Ilmarinen. Då smedens hustru bakar en sten i Kullervos matsäcksbröd med den påföljd att hans kniv, ett farsarv, bryts av, blir Kullervo rasande och låter vilda djur döda den elaka matmodern. Efter det hinner han ännu hämnas på sin fars banemän och förföra sin egen syster, dock utan att känna igen henne, innan hans mått blir rågat och han dödar sig själv med sitt eget svärd. I slutet av storfurstendömets tid var den finska nationalkänslan stark och många person- och gatunamn plockades ur Kalevala. Sådana gator fanns det många i Viborg, förutom Kullervogatan har gator namngetts åtminstone efter Aino, Ilmari, Kaleva, Kyllikki, Mielikki, Pellervo, Sampo, Vellamo och Väinö.

Kullervogatan gick lite vid sidan om den egentliga stadskärnan och var till sin natur hellre en lugn bostadsgata än en affärgata. Den var ingen genombartsväg och längs gatan körde inte heller någon kollektivtrafik. Nästan längs hela sin längd hade gatan en smal allé i mitten med två rader planterade träd och en sandgång mellan raderna. Körfilerna löpte på var sin sida av planteringarna. Även under den ryska tiden har gatan bevarat sin natur, antalet affärer har dock ökat en aning.

Gatan heter nu *Kutuzova Bulvar* till minnet av den ryske greven och fältmarskalken Mihail Illarionovič Goleništvëv Kutuzov som med varierande framgång ledde de ryska trupperna i kampen mot Napoleon och i början av 1800-talet verkade som krigsguvernör för Viborgska guvernemetet.

Vi börjar igen vår promenad från Kannasgatan, *Leningradskoje chosse*, ett kvarter längre bort än början av Brahegatan. Första huset på Kullervogatans högra sida är ett massivt stenhus. I gathörnet är det sex våningar högt men uppförsbacken slukar den nedersta våningen ungefär vid halva huset så att man i övre ändan ser bara fem våningar. Huset var känt som Massinens hus efter byggherren, byggmästaren

Massinens hus Kullervogatan 22.

Kaarlo Johan Massinen, som byggde huset år 1910 efter arkitekt Paavo Uotilas ritningar. Somliga anser att Massinens hus hör till Uotilas alla bästa skapelser. Tre år senare fick huset en förlängning på Kannasgatans sida. Den ritades av arkitekt Väinö Keinänen. Då var Massinens hus Viborgs största bostadshus med hela 109 lägenheter.

Massinen var en framgångsrik byggnadsentreprenör. Till hans övriga verk i Viborg hör bl.a. Lallukas, Pietinens och Finlands Banks hus. Senare övergick han till industribranschen och grundade takfitts-fabriken i Tienhaara samt ett pappersbruk och verkade som aktionär och verkställande direktör för tobaksfabriken Viipurin Tupakka Oy som tillverkade ”Kerho”-cigarretter. Han bodde också själv i sitt hus ända till sin död år 1935. Massinens hus hade adresserna **Kannasgatan 15** och **Kullervogatan 22**.

I husets bottenvåning verkade flera affärer på 1930-talet. De flesta hade sin ingång från den livligt trafikerade Kannasgatan. Där fanns J. H. Hänninens frukt- och kolonialvaruaffär, Kipinälaite Oy som tillverkade tandfäst, Kerttu Kulanko kemikalieffär Kannaksen Kemikaali Oy, bageriet Kotitarve, Mimmi Luostarins träd- och tygfaffär samt Eino Puustinens frisersalong Kaleva. Dessutom hade Suomen Vanutehdas Oy och Mjölkdroppen sina kontor och Kotkan Hövrypannio Oy sitt lager i fastigheten. Vidare fanns kansliet för sjuksköterskeskolans elevhem i huset samt fru Liisa Sunis väv- och stickaffär. På Kullervogatans sida bodde fröken Dagmar Englund, verkställande direktören för försäkringsbolagen Ilmarinen och Karjala Lauri Haaksi, fröken Kyllikki Herranen, bokföranen Eemil Hämäläinen och kanslisten Hanna Hämäläinen, praktikant Birger Höglund, fru Rosa Klimscheffskij som drev en konfektionsaffär på Rödabrunnsgatan, direktör J. Kontinen, pianisten och pianopedagogen Sergei Kulanko och hans fru Kerttu Kulanko som var byggmästaren Massinens dotter, kontoristen Gunnar Mattila, Alfons Parviainen som drev träd- och tygaffärer på Karjaportsgatan och på Pohjolagatan, Veikko Salonen som var föreståndare för Osuustukku-kauppa r.l.:s köttförädlingsanläggning, affärsmannen Emil Sarjola, konsultföreståndaren för Ph. U. Strengberg & Co Ab Olavi Sinerma, affärsmannen Theodor Sundell, Moottori-Urheilii Oys direktör V. Suni, diplomarkitekt Kauko A. Tuominen, hamningenjör Reino Vornanen, och fru Bertta Vuorikoski.

I C- och D-trapporna mot Kannasgatan bodde bl.a. fru Riikka Galandiner, Ida, Mauri och Eeva Karila, vicehöradsförding Samuel Maslovat, byggmästare Massinens son ingenjör Olavi Massinen, fru Johanna Ollikainen, fabriksrepresentant Hjalmar A. Rembrandt, prokurist Aino Suurpää, diplomingenjör Martti Suurpää, diplomingenjör Theodor Urne, fru Alina Willgrén och frisörskan Irene Virvakari (f.d. Willgrén).

Massinens hus är hållbart byggt. I vinterkriget blev huset skadat men skadorna reparerades och i slutet av fortsättningskriget var huset igen i effektiv användning. Handlanden Hänninen och sjuksköterskeskolan hade flyttat tillbaka och krigstidens stadsbor betjänades av fru Saima Virvasalos kemikalieffär Helmi, Erkki I. Miettinens agenturfirma Etamo som också verkade som representant för Sydkaarens Ömseidiga Brandförsäkringsförening, diplomkosmetolog Ada Jansen vars Salon Ada bjöd ut behandling med alpin sol (det var före solariumtiden), mat- och diverseshandeln A. Kupus, skräddaren Mauri Latvus, restaurang Turisti som ägdes av Sievä Turunen, fotoaffären Correx som drevs av R. Ruponen, samt T. Tuulolas glas-sliperi och spegeltillverkning. I huset hade också F.Sergejeffs Ölbryggeri, F.Sergejeffs Arvingar, byggnadsboga- verk Salvos Oy och Skogsägarnas Skogscentral Ab sina kontor. Av privatpersoner som bodde i huset känner man till åtminstone Frontmannaförbundets ombudsman kapten F. A. Lempiäinen, Sergejeffs kontorchef Paul Maksimenko, de dövtummas präst i stiftet, prosten Otto A. Myyryläinen, Skogscentralens affärsföreståndare T.Penttinsaari, direktör Aarne Rautiäinen, byggmästare Jaakko Taipale, restauratris Sievä Turunen, och fru Saima Virvasalo.

Det över hundraåriga huset står stolt kvar på sin plats och tycks vara i gott skick. Kanske ett nytt lager målning skulle göra gott för helheten. I bottenvåningen verkar även nu några affärer, såsom en som säljer bl.a. likkistor, livsmedelsaffären Maxima, konditoriet Kati och i ändan mot Kvarnbacken en affär som säljer mjölkprodukter och bröd. Tomten på Kullervogatans västra sida utgör nu en park där det också finns lekplatser för barn. Tomten hade även tidigare en speciell anknytning till barn och en stor del av de gamla viborgarna har besökt tomten – åtminstone en gång. Ännu i början av 1930-talet verkade där nämligen Viborgs förlösningsanstalt i en lång byggnad som var

ritad av stadsarkitekt Brynolf Blomkvist strax före sekelskiftet. Huset var ett trähus med endast en våning, men dessutom fanns det en hög källarvåning av sten som vid behov kunde tas i sjukhusbruk. Då Viborgs nya moderna kvinnosjukhus öppnades på Batteribacken år 1938 flyttade förlösningsjukhuset dit. Trähuset renoverades och togs i bruk av Viborgs stads social-, barnskydds- och rättshjälpsbyråer samt förmyndarnämnden. Trähuset är nu borta och det enda minnesmärket från tomtens värdefulla forntid är en liten tvätteribyggnad i tomtens bortre ända. Den är också ritad av Blomkvist.

Efter parken går Juteinigatan, *Turgeneva ulitsa*, till vänster. Hundra meter längre bort vid Juteinigatan ser vi ett snyggt lågt stenhus med olika dekorationer och en speciell gavelkonstruktion ovanför huvudentrén. Huset var Kaleva polisstation, stationen för Viborgs II polisdistrikt, som också var ritat av Brynolf Blomkvist år 1909. Byggnaden är känd för många Viborgsresenärer: i dess källarvåning verkar nu restaurang *Labyrinth* i polisstationens forna manskaps- och finkutrymmen. Ingången till restaurangen sker från gårdssidan.

Längre borta i hörnet av Juteini- och Vilkegatorna står ett fyrvåningshus, ritat av arkitekt Otto Vartiovaara år 1909. Det är sevärt tack vare sina stora fasaddekorationer

TORSDAGEN den 7 januari

TORSDAGEN den 7 januari

Brandstationen Kullervogatan 47.

små torn. På fasaden har man senare på 1930-talet byggt nya utrymmen för torkning av slangarna. Garagen för brandbilarna finns på framsidan och framför garagedörrarna breder en stor sandplan ut sig. Som en rariet nämns ofta att trapphusen har två trappor ovanpå varandra i samma utrymme. Utan att ha besökt husets inre är det svårt att föreställa sig hur detta ser ut och vad arrangemangets avsikt är. Är det meningen att manskapet skall ha möjlighet att vid utryckning snabbare flytta sig till fordonen eller är de dubbla trapporna enkelriktade så att den ena leder uppåt och den andra neråt? Om någon känner till saken är information välkommen. I byggnaden fanns också en tjänstebostad för brandchefen. Det är dock möjligt att den sista innehavaren av denna post före kriget, Ilmari Vesihiesi (f.d. Weckman), hade sin bostad någon annanstans i staden. Däremot bodde brandskiptören och sotarchefen Fr. Voutilainen i brandstationens hus. Han verkade senare under fortsättningskriget som stadens brandchef. Brandstationen står kvar på sin plats vid **Kullervogatan 47**. På en piedestal framför brandstationen står en röd hästdragen kärra med en tunn på flaket. Sådana användes före bilarnas tid för att transportera släckningsvatten till brandplatsen.

Efter brandstationen går Kalevagatan, *Pervomajskaja ulitsa*, till vänster. Enligt Nymalms stadsplan skulle den gröna rutten genom staden ännu fortsätta längs Kalevagatan som en bred allé ända till S:t Petersburgska vägen som ledde trafiken mot Näset. Gatan blev dock aldrig något huvudstråk. Nu är gatan smal och kan köras endast ett par kvarter framåt, ungefär till det ställe där Soldatgatan förr korsade Kalevagatan. Nu finns där ingen korsning utan gatan mynnar ut i en parkeringsplats som är gatans ändpunkt.

Efter Kalevagatans korsning börjar den smala allén mitt i Kullervogatan. Trafiken löper på enkelriktade körfiler på båda sidor av trädplanteringarna. I allén finns det ett antal bänkar.

Vi går ännu en bit på Kullervogatans vänstra sida. Efter Kalevagatan ser vi ett kolossalt ryskt hus, åtta våningar högt, som upptar hela kvarteret ända till Ainogatan, *Nekrasova ulitsa*. I huset finns förutom bostäder stadens skolcentrum. I bottenvåningen finns två stora affärer. Den ena heter Universam och säljer kläder och andra förnödenheter för en kvartskopek eller åtminstone billigt, den andra koncentrerar sig på skolmaterial och -utrustning, bl.a. datorer. Det finns dessutom en liten

frisersalong i huset. På vår tid fanns här invid Kullervogatan två tomter, **Kullervogatan 45** och **43**. På den förstnämnda tomten stod ett långt U-format trähus, där bl.a. skräddaren Uno Väittinen bodde och betjänade sina kunder. På den andra tomten fanns flera små trähus. Ett av dem hade en liten affärflygel bakom hörnet på Ainogatans sida och där drev J. Pirinen sin andrahandsaffär. Alla dessa trähus var byggda på 1800-talet.

Vi fortsätter ännu framåt på vänstra sidan. Mellan Ainogatan och Pellervogatan finns ett helt kvarter med tre tomter mot Kullervogatan. Byggnaderna från den finska tiden står i princip kvar men helt identiska med sina gamla skepnader är de inte. Byggnaden i hörnet av Ainogatan, **Kullervogatan 41**, har alltid sett lite speciell ut. Den hade olika delar. Arkitekterna Emil Gustafsson och Allan Schulman ritade huset i slutet av 1800-talet. Det hade en bottenvåning av sten och den andra våningen var av trä. I bottenvåningen fanns några butikslägenheter och i andra våningen bostäder. Mellan hörnhuset och dess granne vid Kullervogatan byggdes ännu ett smalt trevåningshus av sten med en hög gaveltriangel mot gatan och senare ett annat liknande stenhus mot Ainogatan. Stenhuset mot Kullervogatan ser nu nästan likadant ut som förut men hörnhuset har genomgått stora förändringar. Det har blivit lite kortare och i bottenvåningen finns det inte längre några butiker. Huset har fått en våning till men samtidigt har

taket förlorat sin ursprungliga form. Stenhuset mot Ainogatan har helt försvunnit eller rättare sagt blivit en del av grannhuset.

I hörnhuset verkade på 1930-talet Sulo A. Jumppansens pappershandel och mot Ainogatan A. Kinnaslampis mjölkbutik samt Ivar Tuuvas skoaffär. Under fortsättningskriget drev Saima Ristola där en mataffär och Ivar Tuuvas skoaffär ”Kaleva” fortsatte att sko viborgarna som förut.

På de två följande tomterna, **Kullervogatan 39** och **37**, står ett stort stenhus, planerat år 1907 av byggmästaren Erkki Pesonen. Ursprungligen hade huset fyra-fem våningar och hade ett slottliknade utseende med ett runt torn i gathörnet och flera gaveltrianglar på vindsvåningen. Huset fick dock stora skador redan under vinterkriget och då det efter kriget renoverades, byggdes en förhöjning med två bostadsvåningar i gathörnet. Husets exteriör blev klumpigare då bl.a. hörntornet inte längre syntes i gatubilden och även två av gaveltrianglarna fick ge vika för tilläggsbygget. I huset fanns år 1939 på Kullervogatans sida P. Niiset och dess granne vid Kullervogatan byggdes ännu ett smalt trevåningshus av sten med en hög gaveltriangel mot gatan och senare ett annat liknande stenhus mot Ainogatan. Stenhuset mot Kullervogatan ser nu nästan likadant ut som förut men hörnhuset har genomgått stora förändringar. Det har blivit lite kortare och i bottenvåningen finns det inte längre några butiker. Huset har fått en våning till men samtidigt har

Kullervogatan 37.

Nya samskolan Kullervogatan 20.

Andelslaget Kullervos kontorist Vihtori Sipponen som också verkade som disponent för huset, Firma William Otsakorpis kontorist Katri Smirnoff, hovrättsauskultant Martti Uimonen och fru Sofia Uimonen, samt butiksföreståndaren Yrjö Vuorio. På Pellervogatans sida bodde handlandena Sulo A. Jumppanen, Jussi Lamminsalo och Gabriel Lenkkeri, folkskollärare Jalmari Pasanen och herr John Tikanow. Numera finner vi *Café Tajm* och mataffären *Kulinar* i detta hus. Alldeles i gathörnet går man in i affären *Woodland Homes* vars namn leder tankarna till fastighetsbranschen.

Vi återvänder till Kvarnbacksplanen och börjar studera Kullervogatans högra sida. Alldeles i hörnet står en annan stilig skolbyggnad. Det är Viborgs nya (finska) samskola. Huset byggdes år 1911 och arkitek-

ter var Allan Schulman tillsammans med Georg Fraser. Skolan som grundades år 1905 hade under den sista termen före vinterkriget 342 elever. Då var skolans rektor Herman Suoninen. Under fortsättningskriget återvändes skolan ännu till sitt gamla skolhus i Viborg under ledning av rektor Aukusti Kupiainen. Elevantalet var då 356. Efter kriget fortsatte skolan sin verksamhet i Helsingfors under namnet Karjalan Yhteiskoulu. Den stiliga skolbyggnaden i nyrenässans används också av de nya viborgarna som skola. Där verkade Viborgs skola n:r 11 som också kallades Viborgs engelska skola. En av skolans tyngdpunkter låg på att utveckla elevernas kunskaper i engelska språket. Med anledning av det stora elevantalet – det har nästan fördubblats jämfört med tiden före kriget – har huset fått en ytterligare flygel som sträcker sig till följande tomt. Skoltomtens adress var **Kullervogatan 20**. Ingången till skolan sker dock från Kvarnbacksplatsens sida.

Den nuvarande skolbyggnaden sträcker sig alltså över en del av den tidigare tomten **Kullervogatan 18 – Pellervogatan 12**. Området mellan skolans nya del och Pellervogatan, *Mira ulitsa*, utgör nu en liten park. På 1930-talet fanns två viktiga trähus på denna tomt. Det mindre av husen, beläget i tomtens bakre hörn, var ett U-format hus från sekelskiftet. Där verkade bokbinderiet K.H.J. Holmlund och ägarfamiljen hade också sin bostad i huset. Viborgarna kände dock bättre till det andra huset som stod närmare gathörnet med ingång från Pellervogatan. Det var ett tvåvåningshus som ägdes av idrottsföreningen Viipurin Urheilijat (VU). Huset hade ursprungligen varit en biograf vid Torkelsgatan men föreningen köpte huset och flyttade det år 1921 till ett arrenderat område på Holmlunds tomt. I husets nedre våning fanns en stor övnings-

Kullervogatan 41.

Kullervogatan 6.

mitten av huset. Huset byggdes på 1860-talet som garvarverkstad och var planerat av stadsarkitekt Johan E. Johansson. Då var huset lite kortare och hade bara en våning, men tjugo år senare byggdes huset ut till sin nuvarande längd och då fick det också sin andra våning. Huset var i början endast i verkstadsbruk men senare ändrades en del av det till bostadslägenheter.

Det är svårt att säga i vilket bruk garvarhuset är nu. Ätminstone tycks det finnas ett utskänkingsställe i den närmaste ändan. Det verkar också som det skulle finnas bostäder i byggnaden. Den ser annars ut ungefär som förut, den ena av husets två farstur har dock försvunnit.

Efter garvarhuset ser vi ännu två trähus, båda byggda på 1800-talet. De är i mycket dåligt skick och det är inte en dålig gissning att deras dagar är räknade.
På 1930-talet hade Hugo Saares plåtslageriet Viipurin Peltisepänilike i den här fastigheten, likaså tillverkade Vesitehdas Virvoke Oy läskedrycker och Antti Rautiainen erbjöd skräddartjänster till viborgarna. Där bodde också bl.a. tomtägaren direktör Oma Helander samt fru Hilda Porrasvaara.

Under fortsättningskriget fanns här ackumulatorfabriken Akkusähkö Oy, Matti Pakkanens likkistfabrik, E. Päivinsens plåt- och järnsmeds-affär och svetsverkstad samt A. Saartis affär för bilkylare. Ätminstone Pakkanen och Päivinen hade varit verksamma i Viborg redan före kriget.

Slottsgatan, *Krepostnaja ulitsa*, är en av Viborgs huvudgator. Till höger leder den genom Fästningen till Slottsbron. Till vänster gör gatan en liten krok för att passera Batteri-backen och fortsätter förbi Central-

Kullervogatan 4.

sentant för bl.a. Porkala Konserv Ab. Byggnaderna användes också under fortsättningskriget, och bl.a. Andelslaget Torkkeli och Karjakeskuskunta (nu Karjakunta) hade kommit tillbaka. Där fanns två frisersalonger, Maire Sarkimas ”Arja” och Irene Virvakaris ”Ireene”, samt byggnadsbolaget Muuri Oys: och Oy Puuteollisuus Ltd:s kontor. Privatpersoner som under krigstiden bodde i husen var åtminstone föreståndaren för telegrafkontoret Matti H. Helske, kontoristen Vilho A. Hyttinen, representanten Ferd. Kosunen som hade agentur för Tuote-Välitys Oy, skogsbrukskonsulenteen Aarne Käppi, lektor Kaino Laurila och ingenjör Urho Laurila, folkskollärarinnan Tyne Lind, handelsrepresentanten Ilmari Louhivuori, byggmästaren Kaino Lähde, affärs-mannen Toivo Mankki, arbetsledaren för E. Uusitalos elaffär Leo Niilo-Rämä och fru Lilli Niilo-Rämä, kronofogden K. E. Nykänen, parti-nnen handlaren A. Pekkonen, Viipurin Kalakauppas ägare fru Aina Siviä Putus, bilfirman Autotarves direktör V. Ristala, affärsmannen Sulo Tirinen som hade ett handelskök på Vasagatan, samt avdelningsföreståndaren Toini Volanen. En stor del av dessa personer hade redan före kriget bott någonstans i Viborg men några var modiga nykomlingar som litade på framtiden i den återerövrade staden.

Andelslaget Torkkelis forna hörnlokalk inhyser nu en senkommen konkurrent som gör reklam för öl, Kulankos kemikalieaffär Kannakens Kemikaali Oy, Elina Rupunens frisersalong, V. Salonens och J. Sippovens affär Viipurin Sähkösoitin, och Suomen Karjakeskuskunta rls kött- och grönsaksaffär nr 12. På Slottsgatans sida bodde representanten A. Franck, folkskolläraren E. V. Hänninen, Viborgs sista postmästare Eemil Kokko, kapten Asser Korvenheimo, läkaren O. Mannerheimo, prokuristen för kostymfabriken Viipurin Puku Voitto Manninen, samt Lydia, Maritta och Tyne Tarvonen. I huset mot Kullervogatan bodde direktör Selim Ahti, avdelningschef Paavo Aro, direktören för Viipurin Puku Onni Hartikainen, fröken Vera Stiehl, prokuristen för Viborgs Fanerfabrik Atle Torckell, verkställande direktören för Kauppiatien och Kahvi Oy M. Westersund, biblioteksfunktionär Iines Vuoristo som även verkade som skattmästare för Etelä-Karjalan Nuorisoseura, och agent Uljas Vänttinen som var repre-

Det ryska nybygget bakom planket.

Kullervogatan 9..

tycks må bra trots att det nu står en aning inklämt mellan två höghus.

Längre kan vi inte framskrida på denna sida av gatan. Parken har här kapats av med ett högt plank för att vinna terräng för det kolossala ryska affärs- och bostadshuset som täcker resten av kvarteret. Ingenting har dock byggts på själva parken utan det inhägnade området används sannolikt till parkerings- och serviceändamål. Det är omöjligt att se över det murliknande planket. Att arrange-mangert är bestående ser man av att Wilskas palats nuförtiden har gatunumret 2 och således är Kullervogatans första hus på sin sida.

Den tomt som på vår tid hade adressen **Kullervogatan 2 – Pant-sarllaksgatan 12** har blivit en del av det ryska komplexet och gömmer sig bakom planket. På 1930-talet fanns där en trävilla i 1890-talsstil där agenturägaren David Edvard Ahonen hade sin bostad. Ahonen återvände under fortsättningskriget till Viborg och verkade som direktör för Häkli, Lallukka ja Kumpp. Oy.

Kullervogatans vänstra sida ser först helt främmande ut. Då vi börjar från Slottsgatan ser vi i gathörnet ett tegelhus med hela elva våningar med långa funksliknande fönsterrader. På Slottsgatans sida upptar byggnaden hela gatukanten ända till Sampogatan. I gatuplanet finns bl.a. en vapenhandel och en affär som säljer barnkläder och andra förnödenheter. Adresserna här var **Kullervogatan 11** samt **Slottsgatan 51** och **53**. År 1939 stod i hörnet ett tvåvåningshus, bottenvåningen av sten och övre våningen av trä. Där verkade O. Tamminens ramaffär Kulma, O. Kokkolas kolonialvaru-affär och Valios butik nr: 37. Hand-landen O. Kokkola bodde också i huset.

Nästa hus, **Kullervogatan 9**, har bara sju våningar men är inte mycket lägre än grannen. Vid närmare granskning tycker man att huset en aning liknar 1930-talets byggnader i Tölvö. Och intrycket är inte obefogat, här mellan två ryska hus står ett finskt. Det ritades 1938 av arkitekterna Maritta Martikainen-Ypyä och

TORSDAGEN den 7 januari

TORSDAGEN den 7 januari

ren *Valna* verkar. Orkar man gå runt hela kolossen ser man att på gårds-sidan finns ett hundratall balkonger, sannolikt en för varje lägenhet på den sidan. Samtidigt kan man observera att Olofsgatan inte helt har försvunnit utan att en del av den existerar i form av en namnlös gatstump mellan Sampogatan och Batterigatan.

År 1939 hade tomten **Kullervogatan 7** ett lågt trähus från 1880-talet, planerat av stadsarkitekt Fredrik Odenwall. På andra sidan av Olofsgatan, **Kullervogatan 5**, stod ett tjugo år äldre trähus som var ritat av Odenwalls föregångare i tjänsten, Johan E. Johansson. Enligt uppgift drev L. Martinkainen mjölk- och mat-affär Kullervo i huset. På tomten **Kullervogatan 3** fanns ett anspråkslöst rödmålat hus kanske från 1900-talets början. Det hade ägts av hand-landen E. J. Eloavaara och hans hustru Elsa, men år 1939 bodde där direktör Eevert Rautio och hans hustru Lida. Rautio ägde en trans-portfirma som hade sitt säte vid Kannasgatan. Det röda huset skulle

kanske inte ha sett så litet ut om det inte ett par meter från dess gavel hade stått ett präktrigt höghus på tomten **Kullervogatan 1 – Nilsgatan 2**. Höghuset tillhörde Aktiebola-get Töyry och var byggt år 1905. Vem som ritat huset har underdecknat inte lyckats reda ut. Huset hade fem våningar, var L-format och sträckte sig på båda sidorna från rå till rå.

I höghuset fanns en mat- och kolonialvaruaffär där handlanden Robert Laiho betjänade kunderna från huset och från omgivningen, samt Heikki Lunds agenturfirma. Lund bodde även i huset. Andra invånare var bl.a. länsregistrator Miina Heiskanen, telegraftjänstemannen A. Kesamo, fröknarna Anna och Katri Paavilainen, fröken Mandi Parkkali som var verksam i KFKU, prokuristen Laine Pirhonen och tulltjänste-mannen Lempi Pirhonen, Kauppa-Oy J. Hallenbergs prokurist A. Pääkönen, bokföaren Matti Brynolf Roiha, Lyyli och Veli Räsänen, handlanden Jalmari Sairanen som hade en frukt- och kolonialvaruaffär

En arkitekt och hans stad

Netta Böök – Kari Immonen (red.), *Uno Ullberg – Viipurin arkitehti*. Ullberg-sällskapet & Arkitekturmu-seet, 2020. 416 s.

Den bokstavligen största och tyngsta boken om Viborg från år 2020 handlar om Finlands mest viborgska arkitekt, Uno Ullberg, hans liv och verk. Detta är den första monografin över Ullberg, som hittills inte fått den uppmärksamhet han förtjänar vid sidan av de stora 1900-talsnamnen i vår arkitekturhistoria, från Eliel Saarinen till Alvar Aalto. Nu har denna brist avhjälpts med besked: 27 kända arkitekturskriben-ter behandlar Ullberg, hans projekt och byggnader i 49 artiklar, i en över-dådigt rikt illustrerad bok. Boken utgavs i samband med en till sitt innehåll betydligt mera begränsad utställning på Arkitekturmuseet i Helsingfors under corona-somma-ren 2020. Bok- och utställningspro-jektet inleddes 2016 efter ett initiativ av Kari Immonen, professor i kultur-historia vid Turun yliopisto, och har understötts av sammanlagt elva olika stiftelser – en imponerande satsning.

Ullberg var född i Viborg 1879, där fadern var målarmästare, och efter arkitektstudierna i Helsingfors återvände han till hemstaden 1906 och grundade där tillsammans med Axel Gylden en arkitekturbyrå. Efter 1909 hade han en egen framgångsrik byrå, och under några år på 1930-ta-let var han också stadsarkitekt i Viborg. Hans karriär fortsatte i Hel-singfors 1936 som Medicinalstyrel-sens arkitekt och han avled den 12. 1.1944.

Ullberg står bakom många av de arkitektoniska landmärkena i Viborg: Konstmuseet, Landsarkivet, Runda tornets restaurering, Diakoni-sanstalten, Kvinnosjukhuset, Svensk-tyska församlingens hus, Pantlänkontoret, Lehtovaaras hus, Kauppapankki vid Torkelskanten, tid-ningen Karjalas hus (hotell Knut Posse, numera Viborg) och många tials hus därtill. Ullberg var också verksam i Sordavala, där bland annat hans prydliga byggnader för Fin-lands bank och Nordiska aktieban-ken och den funktionalistiska busstationen fortfarande står kvar.

Ullberg var av allt att döma en

pereulok. Här tar också Kullervoga-tans vänstra sida slut. Nilsgatan leder till vänster och mynnar ut i Björkö-gatan. Rakt framåt leder Spjutgrän-den, f.d. Ludvigsgatan, *Kamennij pereulok*, mot Havis vallar. Gatan börjar med ett över hundraårigt trähus och den på 1930-talet upp-förda Adventkyrkan tätt invid. På vår högra sida öppnar sig Pantsarlags-gatan och den på 1930-talet upp-förda Adventkyrkan tätt invid. På vår högra sida öppnar sig Pantsarlags-gatan och -parken med Maksim Gorki-statyn någonstans mellan träden.

Vi har nu gjort tretton vandringar längs Viborgs gator. Vi har söjt över allt det gamla som har försvun-nit och glatt oss över att ändå så mycket finns kvar. Vi har sett att Viborgs stadsbild ännu i dag är mera finsk-svensk än rysk. Historikern och författaren Teemu Keskiarja har sagt att han kunde avstå från mycket av sitt nuvarande liv om han under en timmes tid skulle få promenera i Viborg år 1939. Jag har för min del funderat att om jag för en kort tid kunde bosätta mig i 1930-talets Viborg, i vilken del av staden skulle

Boknytt

magnifika projekt gällde ”Sellgrens passage”, ett tilltänkt helt affärskvar-ter 1919 vid hörnet av Alexanders-gatan och Torkelsgatan.

Genast efter återerövringen av

Viborg 1941 reste Ullberg till Viborg och framlade ett storslaget projekt för stadens uppbyggnad, med bl.a. en ny domkyrka intill bibliote-ket. Den bombskadade domkyrkans område skulle omvandlas till en anläggning med hjältegravar. I planskissen ingick ett nytt stadshus, ett teater- och konserthus, en ny folkskola, ett post- och telegrafhus och en staty över Mannerheim – därtill rader av nya lamellhus i de mest bombskadade kvarten. Ullberg gjorde ännu år 1942 skisser för ett stort modernt Starckjohann-varuhus vid Repolagatans hörn norr om Rödbrunnstorget.

Ullberg ritade också den första ultrafunktionalistiska byggnaden i Viborg, Pantlänkontoret (1931) vid Klostergatan, som står kvar i renove-rat skick. Stilhistoriskt sett följde Ullberg förändringarna från natio-nalarmantik och jugend, över 1920-talets nyklassicism till 1930-talets funktionalism, ofta med en stark känsla för historiserande inslag och detaljer. Runda tornets restaurering 1924 i den svenska Vasatidens anda har blivit ett monument i sig, numera också återställt. Allmänhis-toriskt sett följde Ullberg på nära håll samhällsförändringarna och fyllde de nya behoven, lika väl av banker som restauranger, sjukhus eller ingenjörsvillor.

Mirakulöst nog gick Ullbergs viktigaste byggnader i Viborg rätt oskadade genom krigen 1939-1944. Deras fortsatta öden behandlas i sär-skilda avsnitt i boken, skrivna av forskare från Viborg: arkitekt Viktor Dmitrijev, Julia Mosjin från slottets museum och arkivchefen Julia Kri-patova.

Arkitekterna Ullbergs och Gyldens verk på paradplats i staden, det Hackmanska huset (1907–) står till det yttre bevarat men till det inre illa förstört, fortfarande inför en okänd framtid. Av Ullbergs övriga verk är Konstmuseet renoverat som Eremitagets utställningslokali-eter, Landsarkivet fortfarande i gott skick som regionalarkiv, sjukhusen i bruk

Wiborgs Nyheter • 11

jag då helst bo? I den historiska Fäst-ningen, i den livliga stads kärnan runt Torkelsgatan och Rödbrunnstorget, i det moderna Repola, i det militära Papula, i de stora trähusområdena bakom Batteriberget, eller i villorna i Neitsytmiemi, Saunalahti eller Havis? Eller varför inte just här, i det fredliga Pantsarlaks mellan Havis vallar och Skolplanen? Här fanns på 1930-talet många bekväma nybyggda hus, ofta med en mataffär i bottenvåningen och en gårdskarl som skötte om snöskottningen. Stämningen var ungdomlig men också mycket viborgsk.

Jag tror att vi inte behöver vandra vidare. Vi har kommit hem.

De huvudsakligaste källorna: Jouni Kallio-niem: Viipuri suursodassa 1939-1944 (Kirja-veteraanit Oy 1990); Juha Lankinen: Kaupan ja teollisuuden Viipuri (Pamaus ry 2000);Petri Neuvonen: Viipuri, Rakennuserännön seitse-män vuosistaaa (SKS 2008); J. W. Ruuth: Viborgs stads historia (1906); J. W. Ruuth, Aimo Hallila, Erkki Kuujo m.m.: Viipurin kaupungin historia I–V (1974-1982); Virtua-liViipuri: Viborgs telefonkataloger 1919, 1929, 1939 och 1943; flera andra Viborgsböcker och -artiklar samt egna iakttagelser och slutsatser.

som sjukhus. Viktor Dmitrijev beskriver i sin artikel svårigheterna med restaureringen av Runda tor-nets interiörer, den första i sitt slag i Viborg 1993–76.

Under senare år har intresset för Ullbergs byggnader som särskilda sevärdheter i Viborg jämfört med alla andra ryska städer, ständigt ökat och man kan bara hoppas att rehabi-literingen av dem fortsätter i form av konkreta åtgärder för underhåll och renoveringar. Förslag har framlagts om en särskild Ullberg-gata i staden och förberedelserna för en utgåva av Ullbergs-boken i kortare form på ryska pågår.

Bokens många artiklar och del-studier kan inte här ens kort bedö-mas eller berömas. Omfånget är överväldigande rikt och försöket att täcka bokstavligen allt, stort och smått, i Ullbergs produktion gör hel-heten blandad – man hade kunnat tänka sig en mera strikt sammanhål-len bok med koncentration på de viktigaste byggnaderna och utveck-lingslinjerna. Överflödet av arkitek-turritningar och fotografier gör också att en del av bilderna är åter-givna i minimal frimärksstorlek, ett oskick som gör att ett unikt och dyrt bildmaterial delvis går förlorat.

Varför inte producera parallellt med boken en elektronisk utgåva med allt material, ett digitalt Ull-berg-arkiv med ritningar och foto-grafier i läslig storlek, av den typ som till exempel Riksarkivet fritt tillhan-dahåller? Största delen av källmate-rialet, inklusive familjens privata brev och fotoalbum, tillhör Arkitek-turmuseet som på detta sätt hade kunnat göra en stor framtidsinsats, också för alla intresserade i dagens Viborg.

Den nya monumentala Ullberg-boken är ett värdigt minnesmärke över en viborgsk märkesman, i sin faktarikedom på sitt sätt en hel encyklopedi över stadens och stads-bildens utveckling från sekelskiftet till 1930-talets slut, en hel epok sedd genom arkitekturens historia. Bokens dokumentation, verkföretck-ning, källor och litteraturangivelser håller hög klass och ger underlag för en fortsatt Ullberg-renässans.

Handelshusens tid: Wilhelm Hackman och Eugène Wolff inför modernitetens tidevarv

Charlotta Wolff

Handelshuset är en gammal företagsform, som blev vanlig i Europa under nya tiden. Med handelshus brukar man avse stora familjeföretag i kommandit, vilka sysslade med utrikes- och grosshandel samt industriella investeringar. I Finlands historia infaller handelshusens storhetstid i mitten av 1800-talet, och betydande handelshus fanns i alla större kuststäder. I det gamla Viborg, som dominerades av det gamla tyska handelsborgerskapet, fick handelshusen en prominent roll som symboler för stadens välmående.

Ekonomiska aktörer

Handelshusen var självfallet i första hand ekonomiska aktörer, och som kapitalstarka sådana kom de att ha stor betydelse för industrialiseringen av Finland. Industri var i regel inte handelshusens ursprungliga näring, men då husen växte placerades vinsterna från utrikeshandeln i nya verksamhetsformer. För handelshusen i sydöstra Finland blev såg- och skogsindustrin en avgörande faktor för ekonomisk framgång.

Handelshuset Hackman hade som känt grundats 1790 av den från Bremen inflyttade Johann Friedrich Hackman (1755–1807), och under hans tid gjorde bolaget sin första ”rockad” till Savolax som då låg på den svenska sidan av riksgrensens och där det fanns stora outnyttjade skogsresurser. Under änkan Marie Hackman (1776–1865) och sonen Johan Friedrich d.y. (1801–1879) blev Hackman & Co Finlands största exportör av trävaror. Handelshuset investerade under 1800-talet också i diverse fabriker, bland dem det kända Sorsakoski som tillverkade smärre metallföremål, Havis tvål- och ljusfabrik och Viborgs mekaniska verkstad, som producerade maskiner, ångbåtar, sågar och andra större maskiner. Under Wilhelm Hackman (1842–1925), som ledde handelshuset i den tredje generationen och hade utbildats till kemist i Stuttgart, utvecklades sär-

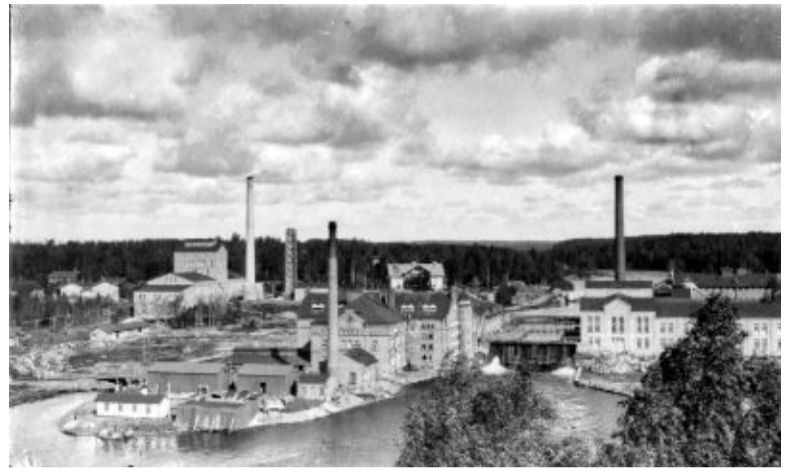
Eugène Wolff och Adèle Ekström förlovade sig 1877 och gifte sig följande år. Genom detta äktenskap integrerades den vasabördiga Wolff, prokurist på Hackman, i släktkretsen.

skilt den elektrokemiska produktionen.

I detta skede hade också Eugène Wolff (1851–1937) kommit med i bilden. Wolff var son till kommerserådet Carl Gustaf Wolff i Vasa, och hade som ung student vandrat i Vuoksens dalen och erfarit något av en nationalromantisk väckelse. Efter något år av praktik på en firma i London hade han kommit till Viborg och 1878 gift sig med Adèle Ekström, dotter till Aline Hackman och ingenjörkapten Carl August Ekström, som ansvarade för Hackmans sågar. På det sättet blev Wolff också bolagsman och prokurist för Hackman & Co. Han hade dock samtidigt sina egna företag, varav det viktigaste var trädrulle- och pappersproducenten Tornator, som han med sin bror Reguel Wolff (1862–1917)

tagit över av släkten Ramsay, som Reguel och systemen Anna var ingifta i. Bröderna Wolff flyttade Tornators huvudsakliga verksamhet från Lahtis till Tainionkoski, som blev ett industriellt centrum med bl.a. pappers- och cellulosaafabrik och turbiner för egen energiproduktion. Vuoksens i början av 1900-talet ännu synbarligen obegränsade energiresurser fascinerade Wolff allt mer, och på 1920-talet drömde han om att bygga ut vattenkraften också i Rouhiala förs längre söderut. Tanken var att exportera ström till Sovjetunionen, där Finlands diplomatiska representant, svärsonen Antti Hackzell, i hemlighet förhandlade för att befrämja Wolffs projekt.

Ett annat område där Hackman och Wolff med framgång samarbetade var sjöfarten, som stod särskilt

Industrikomplexet i Tainionkoski sett från Neitsytyniemi, 1910. Foto Charlie Wolff.

Eugène Wolff nära, då hans far varit en av Finlands mest betydande skeppsredare under de stora segelfartygens tid fram till 1860-talet. I slutet av seklet var det ångfartyg som gällde, men dessa krävde stora investeringar, varför handelshus och entreprenörer förenade sina krafter i lokala och regionala ångfartygsbolag. Det mest betydande bolaget uppstod 1883, då Finska Ångfartygs Aktiebolaget grundades på initiativ av direktören för sjöfartsskolan Lars Krogus i Helsingfors och kretsen kring Wilhelm Hackman och Eugène Wolff i Viborg. Släktkretsen Hackman–Ekström–Wolff stod för hela 60 % av det ursprungliga kapitalet, och så kom också ledningen av bolaget att hållas inom familjen, till vilken också den senare verkställande direktören Henrik Ramsay (1886–1951) f.ö. hörde genom sin mor Jully, även hon dotter till C. A. Ekström och Aline Hackman.

Att det viborgska kapitalet var betydande syntes också i finansvärlden. Ett av de stora hindren för Finlands ekonomiska utveckling under 1800-talets första hälft var enligt Henrik Borgström d.y. (1830–1865) bristen på kredit, varför Föreningsbanken grundades år 1862. I Viborg höll banken länge sitt lokalkontor hos Hackman & Co, men år 1872 fick den en stark konkurrent i Nordiska Aktiebanken för Handel och Industri, vars huvudkontor låg i Viborg fram till 1906. Efter att det flyttats till Helsingfors tog Wilhelm Hackman och Eugène Wolff initiativ till en ny affärsbank, Finlands Handelsbank, som verkade fram till 1924. Att få lån var livsviktigt för framsynta entreprenörer. Eugène Wolff, som många gånger fått kalla handen av bankerna, utvecklade ett särskilt förakt för bankdirektörer, som inte förstod sig på hans visioner. Att grunda egna banker var ett sätt att lösa det problemet. Tillsammans med Leo Mechelin försökte Wolff också grunda en fransk-skandinavisk bank, som skulle finansiera export av skogsindustriprodukter och import av franska viner och ostar.

Politiska och kulturella identiteter Mechelin hörde till Wilhelm Hackmans och Eugène Wolffs politiska vänner. Att delta i lokalsamfundets politiska angelägenheter hörde till storborgarens offentliga roller. Johan Friedrich Hackman d.y. verkade som en av stadens äldste och hans son Wilhelm och sonson Fred satt långa perioder i Viborgs stadsfullmäktige. Släkten var också företräd på lantdagen, först i borgarståndet och sedan på Riddarhuset efter adlandet

1875. Eugène Wolff valdes i sin tur till lantdagens borgarstånd 1900 och 1905. I ekonomiska frågor var handelsborgerskapet i Viborg liberalt sinnat, men i sociala frågor och i inställningen till Ryssland var åsikterna mindre entydiga. Wilhelm Hackman och Eugène Wolff var paternalistiskt sinnade fabriksägare som tog hand om sina arbetare, men i frågor som gällde exempelvis kvinnöemancipationen var Hackman försiktigare.

Wilhelm Hackman var försiktig också i sin hållning till kejsardömet och länge en pragmatisk lojalist. Eugène Wolff däremot deltog som representant för Viborg i den stora deputationen, som förde en halv miljon underskrifter till kejsaren i protest mot februarimanifestet 1899. Till följd härav förlorade han sitt uppdrag som brittisk vice konsul, och då Bobrikov år 1903 fick diktatoriska maktbefogenheter hörde Wolff och hans bror Reguel till de första som landsförvisades. Under landsförvisningen, som räckte fram till storstrejken 1905, uppehöll sig Eugène Wolff i Frankrike, det land där han trivdes och där hans äldre döttrar gått i skola. Här bekantade han sig med franska socialisters och ryska revolutionärens tankar.

Kulturellt var handelsborgerskapet i Viborg kosmopolitiskt, och i hemmen uppmuntrades det till flerspråkighet, inklusive användning av finska, som särskilt Eugène Wolff engagerade sig för. Familjerna var också mycket litteratur-, teater-, musik- och konstintresserade, och såväl Wolff som Wilhelm Hackman hade betydande konstsamlingar och verkade som mecenater för både enskilda konstnärer och Wiborgs konstvänner.

Handelsborgerskapets uppgång och fall har ibland skildrats enligt den klassiska generationsmodellen i Thomas Manns Buddenbrooks (1901). Denna gäller i viss mån också familjen Wolff: Eugène Wolff hade fem döttrar och bara en son, men fastän två av barnen skaffade sig en högre teknisk utbildning tog ingen av dem över hans företag. Handelshuset Hackman däremot fortlevde som bekant betydligt längre och utgjorde i det avseendet ett remarkabelt undantag i Finlands historia.

Texten är ett sammandrag av ett föredrag hållet för Handelsgillet i Wiborg 16.11.2020 och baserar sig på författarens nya bok Edelläkävijät. Neljän suurkauppiassuvun tarina modernisoituvasta Suomesta, som utgavs av förlaget Gaudeamus i oktober 2020.

Inom familjerna Hackman och Wolff uppskattade man trevliga fester och skådespel. Pierrot-dansen uppfördes på en släktfest 1895. I bakre raden Julie och Leo Hackman, i andra raden Gertrud Pacius, Julius von Koskull, Kate Wolff och hennes sväger Waldemar Björkstén. Längst fram Annuli och Charlie Wolff samt Lalli Hackman. Foto Fredrik Diehl.